

sek törvénybeiktatására sem tud Ferdinandy törvényes intézkedést. Hát az 1681: 84., melyre való hivatkozással annak idején az 1797., 1800. és 1805-diki békekötések beczikkelyezése is szorgalmaztatott? Budapest fővárosa fő- és székvárossá emeltetését is csak 1892-től keltezi Ferdinandy (239. l.). Ne tudná vajjon, hogy már e század elején is a királyi összehívó levélben „in nostra *metropoli* Budensi“ kifejezéssel éltek?

De nem folytatjuk e szemelvényeket, melyeket mindenestre sajnálattal kell regisztrálnunk Ferdinandy könyvében, annál inkább, mert a fiatal tudós tagadhatatlanul kiváló szorgalmat, sok nemes ambítiót árult el tárgya feldolgozásában.

* * *

A magyar nemzet története. Szerkeszti *Szilágyi Sándor*. „Athenaeum“ irodalmi és nyomdai társulat. Első kötet.

Az „Athenaeum“ irodalmi társaság nagyszabású füzetes vállalata, mely Magyarország első illusztrált történetével lesz megajándékozandó a nagy közönséget a millennium alkalmából, immár egy fényes kötetre szaporodva ért első határkövéig, mely a királyság megalapításáig terjed. Impozáns munka ez, melynek létrehozásához mindent felkutatott a szorgalom, a mit csak régi emlékekben, egykoru maradványokban, okiratokban és történeti kútforrásokban előteremtenie sikerült. Több mint negyven önálló képmelléklet s mintegy ötödfélszáz szöveggép díszíti az első kötet művészi kivitelű metszetekben, nagyobbára elsőrendű magyar művészek rajzai nyomán, mint Munkácsy Mihály, Benczur Gyula, Than Mór, Feszty Árpád, Lotz Károly, Vágó Pál, s jeles illusztrátoroktól, mint Dörre, Hány, Cserna, stb. Neogrády Antal aquarell vázlata, Munkácsi „Honfoglalás“-nak a szlávok hódolását feltűntető csoportozatáról, képezi a kötet színes mellékletét. A szövegrészt Vaszari Kolozs primás előszava vezeti be. Mély gondolatokkal, magasan szárnyaló történetphilosophiai felfogással megírt remek kis essay ez maga is, melyet elejétől végig átleng az a hazafias, idealis szellem, mely az ékesszóló főpásztor, a magyar történelem lángszavú tolmácsa minden szavát jellemzi. Egy rhapsodikus zsolozsma hangja csendül meg benne, méltó az ezeréves ünnep emelkedett hangulatához, melynek végső akkordjai a

nemzeteket fentartó gondviseléshez intézett forró hálaimában vesznek el.

Hazánk ó-kori történetét egész a honfoglalásig Frölich Róbert és Kuzsinszky Bálint írták meg, előbbi a római hódítás előtti korszakot, utóbbi a pannon és dák korszakot véve tárgyul. Mindkét részt a magyar nemzeti múzeum őskori gyűjteményéből és a British Museumból szerzett műtárgyak és emlékek reproductiói világosítják. Azonkívül ott látjuk a pécsi földalatti sírkamra képét, az aquincumi mithraeumot, vásárpiaczat, vízvezetékét, Nemesis-szentélyt, a hunyadmegyei demsusi tornyot, a sarmisegethusai római mozaik-képet stb. A népvándorlás korának feldolgozása Nagy Géza jeles tudományos készültségét dicséri. Egyike ez a leggondosabban megírt részeknek, mely Herodotus, Ammianus Marcellus, Plinius, Tacitus és Dio Cassius idevonatkozó töredékeinek, valamint a nyelvemlékbeli, ethnographiai és archaeologiai adatoknak éles kritikai egybevetésével, alapos megrostálásával deríti fel történetünk e homályos korszakát. A hun és a germán uralom, az avar korszak nem is kaphatott volna hivatottabb feldolgozót e nagytehetségű fiatal tudósnál.

Marczali Henrikre hárult a vezérek kora, egész a királyság megalapításáig, mi a kötetnek majdnem felét foglalja el. Magas látkör, tömör, erőteljes irány, vonzó előadás a kiváló tulajdonsága ennek a monographiának, melynél jobbat aligha producált történetirodalmunk s ezt a hatását épen nem csökkenti az a helylyel-közzel polemikus él, melylyel történetírásunk egyes vitás kérdéseiben elfoglalt álláspontját indokolja és megvédelmezi. Biztos érzékkel és fegyelmezett ítélettel tör magának útát őstörténelmünk sok zavaros forrásának ingoványain s például Szent Istvánról adott jellemzése ép úgy rávall az elfogulatlan és előítélet nélküli tudásra, mint az elemző psychologusra. Ime :

„Nagy ítéletű, óriási tevékenységű, mindenkéülött lelkes embernek kellett lenni annak, ki Magyarország fejlődésének új pályát nyitott. Azt hitték felőle, hogy isteni látomással, jósló erővel van megáldva, mint a midőn megjövendőlte a besenyők betörését erdélyi birtokába. Igazságszeretetéhez, jótékonyságához menekültek az üldözöttek a világ minden részéből. Felkeresték őt a besenyők a bolgár szélekről, és udvarába jöttek Edmund király száműzött gyermekei, a távoli Angliából.

„Kár, hogy az egyházi történetírás az által, hogy a val-

lasi tökéletesség mintaképének akarta őt bemutatni a halás utókornak, letörölte lényének egyéni vonásait. Személyiségét inkább tetteiből, egész munkájából ítélhetjük meg, mint a forrásokból. És tettei őt valóban királynak, békében nemzete vezérének és harczban urának mutatják, nemcsak szentnek.

„Ahhoz a hatalomhoz, melyet Árpád kardja alapított meg, ahhoz a tekintélyhez, melyet Géza erőszakosságától és politikai lángeszétől örökölt, hozzáadta a törvényhozónak nyugodt méltóságát, az apostolnak szentségét. Nevezetes és figyelemreméltó dolog, hogy a legharczosabb nemzet első királya dicsőségét, világtörténeti hírnevét nem a háború, hanem a béke műveinek, nem a rombolásnak, hanem az alkotásnak köszöni. Mintegy jelképileg mutatja, hogy nemzete előtt más útja is nyílik a nagyságnak, mint az, melyen addig szerezte babérjait.

„Nemzete szavában, énekében a hatalmas, újító király nem igen hagyott nyomot. A regősök Árpádot, Bulcsút, Botondot dicsőítették, a nemzet képzelete fölött a pogánykor, őseinek emléke uralkodott mindaddig, míg fel nem tűnt Szent-Lászlónak lovagi alakja.

„És a magyar nép lelkének e hálátlansága a magyar állam megteremtője iránt nagy és mély történeti tanulságot rejt magában. István egyéniségének egész tűzével karolva fel az idegent, nemcsak a pogány vallást taposta el, hanem nemzetének azt az egész ideális kincsét, mely a régi hithez fűződött. Nagy Alfréd, Nagy-Károly több tiszteletet tanusíthattak a régi germán nyelv, monda, költészet iránt. Nálunk még a kereszténység megalapításáról, nem fejlesztéséről van szó; igen is nagy volt az eltérés, és csak az újnak kizárólagos, egyoldalú érvényesítése biztosíthatta a keresztény királyság jövőjét.

„Erkölcscileg, szellemileg István magasan fölötte állott népének. Nemcsak egyesek, népek is hálátlanként a tanítóik iránt. De a késő utókor, midőn már áttekinthette művét és mérlegelhetette, mivel növelte nemzetének szellemi, erkölcsi erejét, ünnepelte emlékét, áldotta jobbkezeit, mely mint annyi üdvösnek alkotója, a régi mély értelmű legenda szerint nem osztozik minden földinek sorsában — az elenyésztésber.“

A kötet e részéhez csatolt illusztrációk gazdag anyagában találunk képes ábrázolatokat a bécsi képes krónikából, Turóczy krónikájából, a stuttgarti kir. könyvtár psalteriumából, egykorú

rajzokat, facsimileket a st.-galleni codexből, a Magy. N. Múzeum Hartvik-codexéből, Szent István decretuma első lapjának hasonmását, több tájrajzot, vázlatot és szélrajzot. Ily gazdag tartalom valóban méltó és monumentalis emléke a nagy ünnepi alkalomnak, mely sorompóba hívta az Athenaeum áldozatkészsége mellett a magyar történettudomány és rajzoló művészet annyi jeles erőit, hogy közreműködésükkel egy beltartalomban és technikai kiállításban egyaránt magas színvonalon álló díszművel lépjenek a művelt magyar közönség elé.

* * *

Megjelent a Magyar Tud. Akadémia kiadásában Fraknói Vilmos nagy történeti tanulmánya: „*A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig.*“ Budapest 1895. 559 l. Ára 5 frt. A történeti vizsgálódás előtt csak újabban megnyitott római „Dataria“ regesta-köteteinek a hazánkat érdeklő javadalmazásokat tárgyozó része, kiegészítve a vatikáni titkos levéltár, a Consistorialis Congregatio külön levéltára, a magyar országos, s a bécsi állami és kamarai levéltár okirataival, képezik a munka anyagát. De azért Fraknói műve nem csupán történeti, hanem egyúttal fejtegető is, habár nem polemizál a magyar királyi kegyúri jog természetével foglalkozó újabb tanokkal és művekkel, hanem a jogtudósra bízva kutatásai eredményeiből a consequentiák kivonását.

Fraknói nem terjeszti ki vizsgálatait a jelen század folyamára sem. A Mária Terézia által alapított új püspökségek, a jezsuita rend eltörlése s a tanulmányi alap létesítése képezik határvonalát művének, melynek során folytonos figyelmet szentel azoknak a rokonfejeményeknek is, melyeken a fejedelmi kegyuraság intézménye Európa más államaiban keresztülment. Így vázolja az investitura-harcz visszahatását is Magyarországon, mely a XI. század második felében a magyar királyoknál is csak úgy gyakorlatban volt, mint a német császároknál. Fraknói azonban kimutatja, hogy Kálmán király 16 évvel előbb mondott le az investitura addig gyakorlatban levő formájáról, mint a német császár, s II. Pascál pápa követői előtt már 1106-ban kötelezte magát, hogy az egyházi törvények rendelkezéséhez fog alkalmazkodni.